

GORNJA VAS NA ŽUMBERKU Grob 36

UDK 904 (497.5) "652"
Primljeno/Received: 2003. 08. 01.
Prihvaćeno/accepted: 2003. 09. 15.

Zoran Gregl
HR 10000 Zagreb
Arheološki muzej u Zagrebu
Trg Nikole Šubića Zrinskog 19

U ovom će prilogu biti prikazan samo jedan grob iz bogate nekropole ranocarskog razdoblja Gornja Vas na Žumberku - grob 36. Međutim, riječ je o najvećem i prilozima najbogatijem paljevinskom grobu u hrvatskom dijelu provincije Gornja Panonija, datiranom u sredinu 2. st. poslije Krista.

Ključne riječi: antika, paljevinski grobovi, Gornja Vas

Arheološka istraživanja na Žumberku započela su 1982. godine upravo u Gornjoj Vasi da bi bila nastavljena 1984. u prapovijesnom Budinjaku te u rimskodobnim Brateljima gdje su dosad otkrivene tri manje nekropole.¹ Za petom, u Mrzlom Polju, još uvijek tragamo. Naime, u depotu Arheološkog muzeja u Zagrebu čuva se slabo očuvani novac cara Nerve², a jedini podatak o okolnostima nalaženja svodi se na sljedeći kratki zapis na jednoj ceduljici:

Mrzlo Polje /Žumberak/
Iz rimskog groba sa
paljevinom.
Petar Stanić, župnik
Dar 1911.

Važno je napomenuti da se Mrzlo Polje nalazi u neposrednoj blizini Gornje Vasi i Bratelja (karta 1) no konfiguracija terena je takva da nas ništa ne upućuje na točnu lokaciju. Međutim, pokusnim sondiranjima u tom smo selu na položaju Kapelščak otkrili nešto što nas je iznenadilo - ranoromaničku crkvu iz 13. stoljeća.³ Danas je taj jednobrodni objekt konzerviran i prezentiran *in situ*, a nalazi se neposredno uz sadašnju župnu crkvu sv. Petra i Pavla.

Grob 36 iz Gornje Vasi impresivnih je dimenzija: kružnog je tlorisa i vanjski mu promjer iznosi 320 cm, a unutarnji na dnu cca 200 cm (T. 1). Konstrukcija se prema vrhu sužava jer je bio kupolasto nadsvođen, a postoje male nepravilnosti zbog tehnike gradnje i vrste materijala (suhozid, pločasti kamen) tako da mu tloris

¹ Nakon dvadesetogodišnjih istraživanja najznačajniji nalazi su bili prikazani na izložbi u zagrebačkom Arheološkom muzeju te u popratnom katalogu: Z. Gregl & Ž. Škoberne: Žumberak od prapovijesti do kasne antike. Zagreb 2002. Izložba je potom prebačena u Cankarjev dom u Ljubljani, a budući da Žumberak predstavlja jedan planinski masiv s Gorjancima, izložba je bila proširena sa slovenskim materijalom te je nosila naziv Oživljene kulture. Arheološka otkrića na Gorjancih/Žumberku. Autori izložbe i kataloga bili su Danilo Breščak i Borut Križ iz Novog Mesta te Zoran Gregl i Želimir Škoberne iz Zagreba.

² Nerva 96.-98. Dp Rom RIC ? AMZ inv. 9920

³ Teren je obišao i dataciju postavio dr. Zorislav Horvat iz Ministarstva kulture RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel, Zagreb.

Karta 1 Rimska nalazišta na Žumberku: 1. Gornja Vas - Ravnice
2. Mrzlo polje
3. Bratelji - Glavičica
4. Bratelji - Ilovača
5. Bratelji - Ulica

nije idealna kružnica. Kamene ploče su bile slagane tako da se lice zida nalazi s unutarnje strane dok je vanjska, grublja i neobrađena strana, bila zasuta zemljom pa možemo pretpostaviti da je grob imao oblik tumula. Gornji dio konstrukcije uništen je izoravanjem i ostalo je sačuvano 7-8 redova kamenja, a kako se nalazi na blagoj padini to iznosi između 55 i 65 cm visine. Budući da grob nije imao policu koja ponekad služi kao posebno izdvojeno, uzdignuto mjesto za polaganje žare, sav materijal pronađen je na dnu groba s izuzetkom dva keramička tanjura koji su poslužili kao poklopci staklenoj loptastoj posudi (T. 2/2) i staklenoj urni (T. 2/1).

Inventar groba bio je sljedeći:

Korištene kratice:

D - duljina

P - promjer

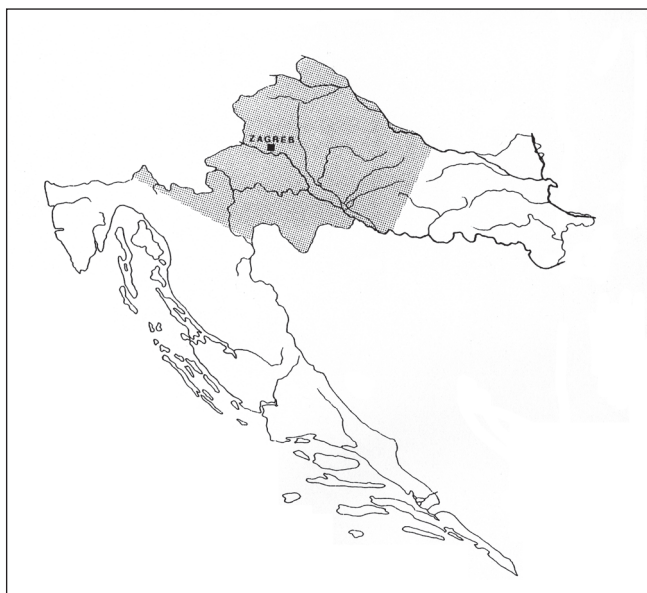
PD - promjer dna

PO - promjer oboda

PT - promjer trbuha

Š - širina

V - visina

Karta 2 Gornja Panonija (hrvatski dio)

1. Kompletno sačuvana žara u obliku kuće iz žućkaste gline. S prednje strane otvor koji se zatvara poklopcem tj. vratima. Lijevo i desno od otvora urezana su dva ljudska lika. Središnji dio tijela i vrata ukrašeni nizovima ureza, dno prstenasto.
V 285 mm, PT 237 mm, PD 99 mm
AMZ, inv. 16696, T. 1/1
2. Tamnosivi trbušasti lonac cilindričnog vrata s jednim rebrom.
V 129 mm, PT 144 mm, PD 99 mm
AMZ, inv. 16697, T. 1/2
3. Tamnosivi trbušasti lonac s dva plastična rebra na vratu. Na ramenima nizovi ureza i uboda.
V 195 mm, PT 216 mm, PD 87 mm
AMZ, inv. 16698, T. 1/3
4. Claudius I. As 41-50 Rim RIC ? 97
AMZ, inv. 16699, T. 1/4
5. Vespasianus ili Titus Dp 69-81 Rim RIC 165 ?
AMZ, inv. 16700, T. 1/5
6. Titus (za Domitiana) As 80-81 Rim RIC 165 c.
AMZ, inv. 16701, T. 1/6
7. Hadrianus As 125-128 Rim RIC 678
AMZ, inv. 16702, T. 1/7
8. Olla iz svijetloplavog stakla.
V 180 mm, PO 141 mm, PD 105 mm
AMZ, inv. 16703, T. 2/1
9. Trbušasta posuda iz svijetlo zelenog stakla. Rub ukošen prema van, široka stajaća ploha.
V 150 mm, PO 114 mm, PD 84 mm
AMZ, inv. 16704, T. 2/2
10. Pehar na nozi iz svijetlozelenog stakla s dvije ručkice.
V 99 mm, PO 74 mm, PD 40 mm
AMZ, inv. 16705, T. 2/3
11. Cjevasti balzamarij iz plavičastog stakla.
V 84 mm, PO 18 mm, PD 8 mm
AMZ, inv. 16706, T. 2/4
12. Zdjelica konično zaobljenog tijela iz svijetlozelenog stakla.
V 36 mm, PO 88 mm, PD 44 mm
AMZ, inv. 16707, T. 2/5
13. Vrč s dvije profilirane ručke iz crvenkaste gline.
V 560 mm, PO 116 mm, PT 376, PD 164 mm
AMZ, inv. 16708, T. 2/6
14. Vrč s dvije profilirane ručke iz žućkaste gline.
V 352 mm, PO 104 mm, PT 244 mm, PD 104 mm
AMZ, inv. 16709, T. 3/1
15. Vrč s dvije profilirane ručke iz crvenkaste gline.
V 480 mm, PO 112 mm, PT 332 mm, PD 128 mm
AMZ, inv. 16710, T. 3/2
16. Vrč s dvije profilirane ručke iz žućkaste gline.
V 380 mm, PO 112 mm, PT 280 mm, PD 116 mm
AMZ, inv. 16711, T. 3/3
17. Siva jajolika čaša. Glina.
V 72 mm, PO 56 mm, PD 38 mm
AMZ, inv. 16712, T. 3/4
18. Crni tanjur razgrnutog oboda. Glina.
V 30 mm, PO 92 mm, PD 40 mm.
AMZ, inv. 16713, T. 3/5. ,

19. Lonac iz crvenkaste gline s plastičnim rebrom na razgrnutom vratu.
V 368 mm, PO 196 mm, Pd 120 mm
AMZ, inv. 15714, T. 4/1
20. Vrč s jednom profiliranom ručkom iz crvenkaste gline.
V 231 mm, PO 57 mm, PT 192 mm, PD 78 mm
AMZ, inv. 16715, T. 4/2
21. Crni tanjur razgrnutog oboda. Glina.
V 42 mm, PO 174 mm, PD 72 mm
AMZ, inv. 16716, T. 4/3
22. Crni tanjur razgrnutog oboda. Glina.
V 30 mm, PO 96 mm, PD 40 mm
AMZ, inv. 16717, T. 4/4
23. Crveni tanjur razgrnutog oboda. Glina.
V 40 mm, PO 120 mm, PD 44 mm
AMZ, inv. 16718, T. 4/5
24. Crni tanjur razgrnutog oboda. Glina.
V 36 mm, PO 172 mm, PD 140 mm
AMZ, inv. 16719, T. 4/6
25. Crveni tanjur razgrnutog oboda. Glina.
V 42 mm, PO 132 mm, PD 55 mm
AMZ, inv. 16720, T. 4/7
26. Crveni tanjur razgrnutog oboda. Glina.
V 40 mm, PO 128 mm, PD 50 mm
AMZ, inv. 16721, T. 4/8
27. Crveni tanjur razgrnutog oboda. Glina.
V 36 mm, PO 186 mm, PD 80 mm
AMZ, inv. 16722, T. 4/9
28. Brončana fibula izrazito profiliranog tipa, spirala s 8 navoja.
D 53 mm, V 18 mm, Š 18 mm
AMZ, inv. 16723, T. 5/1
29. Brončana fibula izrazito profiliranog tipa, spirala sa 6 (?) navoja.
D 43 mm, V 16 mm, Š 17 mm
AMZ, inv. 16724, T. 5/2
30. Ulomak brončane fibule izrazito profiliranog tipa. Spirala s 10 navoja.
V 16 mm, Š 22 mm
AMZ, inv. 16725, T. 5/3
31. Ulomak brončane fibule izrazito profiliranog tipa. Spirala s 10 navoja.
V 18 mm, Š 17 mm
AMZ, inv. 16726, T. 5/4
32. Ulomak brončane fibule izrazito profiliranog tipa.
V 12 mm
AMZ, inv. 16727, T. 5/5
33. Spirala brončane fibule.
Š 20 mm
AMZ, inv. 16728, T. 5/6
34. Manji željezni klin kvadratičnog presjeka.
D 30 mm
AMZ, inv. 16729, T. 5/7
35. Ulomak luka brončane fibule izrazito profiliranog tipa.
D 12 mm
AMZ, inv. 16730, T. 5/8
36. Deformirani željezni čavao kružnog presjeka.
D 38 mm
AMZ, inv. 16731, T. 5/9
37. Ulomak noge brončane fibule.
D 29 mm
AMZ, inv. 16732, T. 5/10
38. Ulomak bronce nedefinirane namjene.
D 15 mm
AMZ, inv. 16733, T. 5/11
39. Plosnato zrnce iz kobaltno plavog stakla.
P 7 mm
AMZ, inv. 16734, T. 5/12
40. Plosnato zrnce iz svijetlozelenog stakla.
P 8 mm
AMZ, inv. 16735, T. 5/13
41. Plosnato zrnce iz tamnoplavog stakla.
P 8 mm
AMZ, inv. 16736, T. 5/14

42. Brončano provjeslo kvadratičnog presjeka.
P 112 mm
AMZ, inv. 16737, T. 5/15
43. Čak 148 komada željeznih zakovica, vjerojatno od sandala.
Prosječna duljina 15-22 mm
AMZ, inv. 16738

Grob je bio bogat prilozima tako da je u njemu pronađeno 18 keramičkih, 5 staklenih posuda, 5 fibula, brončano provjeslo, 4 komada novca, 3 plosnata staklena zrnca i čak 148 željeznih zakovica za koje pretpostavljamo da su svoju funkciju imale na potplatu sandala.

Keramički materijal dvojake je vrste; s jedne strane tu su žare u obliku kuće i lonci narebrenog vrata koje pripisujemo isključivo Latobicima, dočim se s druge strane javljaju oblici kao što su vrčevi s jednom ili dvije profilirane ručke te tanjuri razgrnutog oboda koji su prisutni u cijeloj Panoniji Superior.

O žarama u obliku kuće (slov. hišaste žare, njem. die Hausurnen) dosta je pisano (Petru 1971; Gregl 1988 : 54-55) i po opće prihvaćenom mišljenju one su izvorni proizvod Latobika te se u susjednim područjima javljaju samo pojedinačno npr. Zagreb-Držićeve ulica, nikad publicirana nekropola Odra u Turopolju, Celje (Kolšek 1976 : T. 47/3) itd. Brojni primjerci koje čuva Narodni muzej u Ljubljani zacijelo su pronađeni tijekom 19. st. u Neviodunumu i okolici te su prebačeni u glavni grad budući da u tom razdoblju lokalnih muzeja nije bilo. Naš primjerak iz groba 36 (T. 1/1) unikatan je po tome što se s lijeve i desne strane otvora tj. Vrata nalaze urezani likovi koji mogu predstavljati naoružane stražare ispred kuće pokojnika (Gregl 1987 : 85-88) ili možda čak i geniji smrti? Žare u obliku kuće iz Gornje Vasi i Držićeve ulice do nedavno su bile jedini primjerci s vratima tj. s poklopcem koji je zatvarao otvor s prednje strane, no najnovija istraživanja u Sloveniji na trasi auto-ceste Zagreb - Ljubljana (lokaliteti Draga pri Beli cerkev i Dvorce pri Mokricah) iznjedrila su još takvih primjeraka.⁴

Lonci cilindričnog vrata (T. 1/2) ili ukošenog vrata (T. 1/3) također su proizvod Latobika no zbog svoje funkcionalnosti i jednostavnog načina proizvodnje na brzorotirajućem lončarskom kolu distribuirani su i izvan matičnog područja pa su pronađeni i u rubnim dijelovima Slovenije te u sjevernoj Hrvatskoj, na

zagrebačkom području i u Turopolju sve do Siscije. Karakterizira ih, osim rebara na vratu, ponekad i nizovi ureza na ramenima trbuha (T. 1/3), siva boja i činjenica da su uglavnom izrađena u pravilu »zlatnog reza« tj. promjer trbuha i visine gotovo su identični.

Ostali keramički materijal (T. 2/6, 3/1-5, 4/1-9), vrčevi s jednom ili dvije profilirane ručke te tanjuri razgrnutog oboda lokalne su provenijencije i uklapaju se u sliku ranocaraskih nekorpola na ovom prostoru (Knez 1992 : T. 95-97).

S obzirom na brdovit i teško pristupačan teren iznenađenje predstavljaju velike količine staklenih predmeta pronađenih na Žumberku. I dok jedan dio nalaza (T. 2/1,4,5) možemo smatrati tipičnom akvilejskom produkcijom (Barkoczi 1988 : T. 1/5, XVII; 189-191, T. CXII), dotle su trbušasta posuda za koju nismo pronašli direktnih analogija (T. 2/2) i pehar na nozi s dvije ručkice (T. 2/3) raritetni. Vjerojatno je riječ o servisu za piće; veća posuda je recipijent za držanje vina i pehar za kojeg najbližu analogiju imamo na nekopolu Burle kod Medulina (Sjaj 2003 :140).

Repertoar tipova fibula na cijeloj nekopolu relativno je skroman i svodi se samo na dva osnovna tipa: noričko-panonske s dva diska na luku i fibule izrazito profiliranog tipa koje su ionako najčešći oblik u Panoniji (Koščević 1980 : 20-23). Svih pet primjeraka iz ovog groba su brončani i pripadaju tom tipu (T. 5/1-5), a možemo pretpostaviti da su bile proizvađane u Sisciji (Koščević 1975 : 59)

Zaključak

Paljevinska nekropola Gornja Vas jedna je od najznačajnijih nekropola te vrste koje su u novije vrijeme otkrivene na teritoriju sjeverne Hrvatske. Njezina datacija se proteže od klaudijevskog razdoblja do markomanskih ratova, a etnički je pripisujemo plemenu Latobika čije se matično područje nalazilo u susjednoj Sloveniji (Dolenjska, Posavje i dio Bele Krajine). Signifikantno je da se u dolini nalaze ranije nekropole (npr. Verdun pri Stopičah ili Novo Mesto-Beletov vrt) na kojima je uz latobički materijal pronađen i latenski, dok je središnji dio Žumberka s lokalitetima Gornja Vas, Bratelji i Mrzlo Polje naseljavan u drugoj fazi sredinom 1. st. poslije Krista i to iz doline Krke tj. iz pravca Novog Mesta ili Neviodunuma u Posavju (Drnovo pri Krškem). Identična situacija javlja se i u srednjem vijeku kada cisterciti iz Kostanjevice na svom posjedu u Mrzлом Polju grade ranije spomenutu jednobrodnu crkvu (Mlinarič 1997 : 144).

⁴ Na uvidu u istraživanje pri izgradnji auto-ceste Zagreb - Ljubljana i restaurirane nalaze u depotu Dolenjskog muzeja u Novom Mestu itekako sam zahvalan kolegama Danilu Breščaku i Borutu Križu.

Među grobovima s ove nekropole zbog svojih imponantnih dimenzija te izuzetno brojnih, kvalitetno sačuvanih priloga izdvaja se grob 36. Pronađen je intaktan, s izuzetkom kupole koja je bila uništena izoravanjem. Pripada tipu kružnih grobova bez dromosa kakvi se javljaju na cijelom području Latobika, ali su ipak nešto rjeđi u odnosu na druge grobne oblike. Žara u obliku kuće i staklena olla rječito govore o tome da su tu bile pokopane dvije osobe (možda bračni par?) a bogatstvo priloga upućuje na vrlo dobar ekonomski status tih osoba, a možda čak i na neki viši društveni položaj. Kod ovakvih kružnih konstrukcija ponekad se s prednje strane nalaze vrata tj. riječ je o grobnicama koje su bile

predviđene za višekratni ukop kao primjerice grob 48 iz Gornje Vasi koji je rekonstruiran u lapidariju Arheološkog muzeja u Zagrebu (Gerić&Gregl 1989 : 43-49), no u našem primjeru to nije bio slučaj. To je bio grob u koji su oba pokopa bila izvršena istovremeno iako su novci priloženi kao popudbina u rasponu od Klaudija do Hadrijana. Zahvaljujući činjenici da je grob pronadjen intaktan možemo ga precizno datirati do sredine 2. st. poslije Krista. U vrijeme pisanja ovoga teksta (svibanj 2003.) u hrvatskom dijelu provincije Gornja Panonija (karta 2) registrirano je 58 ranocarskih nekropola sa stotinama grobova, no grob 36 iz Gornje Vasi svakako je najimpresivniji.⁵

POPIS LITERATURE

- Barkoczi 1988 L. Barkoczi: *Pannonische Glasfunde in Ungarn*. Studia archaeologica, IX. Budapest
Gerić&Gregl 1989 D. Gerić & Z. Gregl: Rekonstrukcija groba 48 s rimskodobne nekropole GornjaVas u lapidariju Arheološkog muzeja u Zagrebu. Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 3/XXII, Zagreb, 43- 53
Gregl 1987 Z. Gregl: Figuralna ornamentika na urnama u obliku kuće. Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 3/XX, Zagreb, 85-92
Gregl 1988 Z. Gregl: Antike Hausurnen aus Kroatien. Rivista di archeologia, XII, Venezia, 54-67
Knez 1992 T. Knez: *Novo mesto II. Keltsko-rimsko grobišče Beletov vrt*. Carniola archaeologica, 2. Novo mesto
Kolšek 1976 V. Kolšek: *Vzhodni del antične nekropole v Šempetru*. Katalogi in monografije, 14, Ljubljana
Koščević 1975 R. Koščević: Die Werkstätte kräftig profilierter Fibeln aus Siscia. Archaeologia Iugoslavica XVI, Beograd, 51-61
Koščević 1980 R. Koščević: *Antičke fibule s područja Siska*. Zagreb
Mlinarič 1997 J. Mlinarič: Kostanjeviška opatija in Pleterska kartuzija ter njuna posest in pravice na Gorjancih in Žumberku. Dolenjski zbornik, Novo mesto, 143-159
Petru 1971 P. Petru: *Hišaste žare Latobikov*. Situla 11, Ljubljana
Sjaj 2003 Sjaj antičkih nekropola Istre. Monografije i katalogi, 13, Pula

SUMMARY

GORNJA VAS IN THE ŽUMBERAK REGION GRAVE 36

Key words: Roman period, cremation graves, Gornja Vas

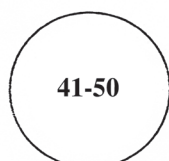
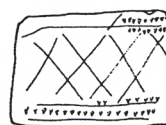
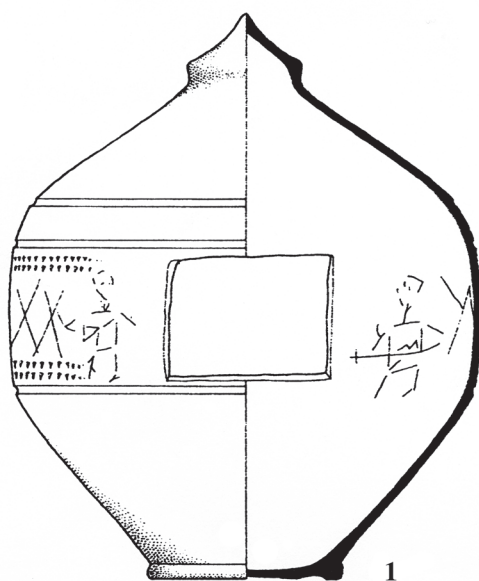
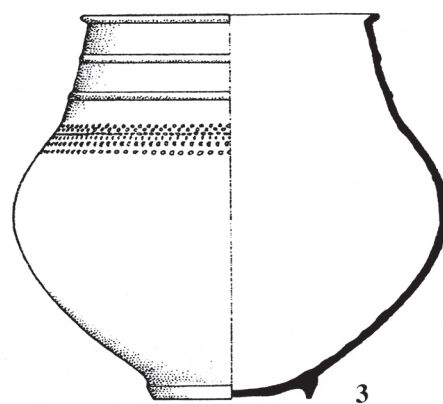
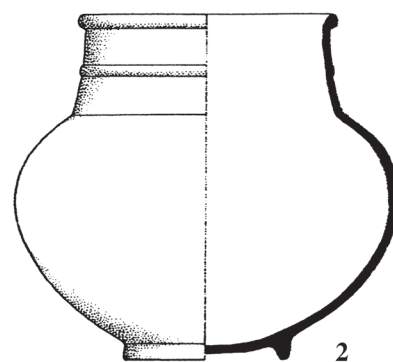
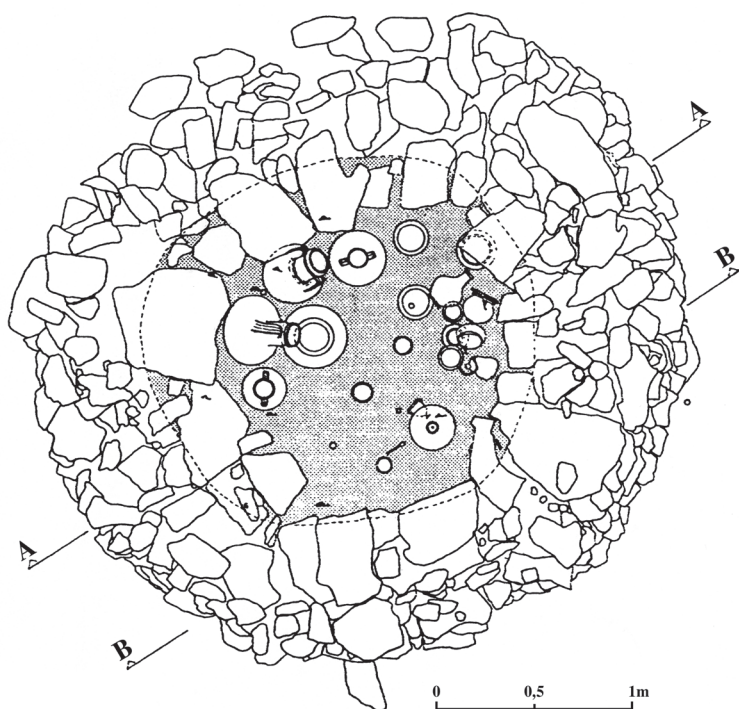
In the Croatian part of the Roman province of Upper Pannonia 58 cemeteries of the early Imperial period have been registered. Among them Gornja Vas is one of the most important. It is located in the Žumberak Mountain (northwest from Zagreb) and there 64 cremation

graves have been excavated. The cemetery was in use from the Claudian period to the period of the Marcomannic Wars. It has been attributed to the Celtic tribe of the Latobici. The most extraordinary is the grave No 36. It was circular in plan, built of stone and very rich in grave goods. It has been dated in the mid 2nd century AD.

Translated by author

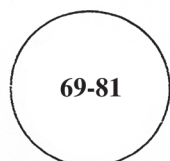
⁵ Istu takvu zahvalnost dugujem onima koji su sudjelovali u projektu Gornja Vas, a to su dipl. ing. arhitekture Dunja Gerić (izrada terenske dokumentacije), akad. slikar Miljenko Gregl (crteži materijala) te dr. Peter Kos koji je obradio nalaze novca.

T. I

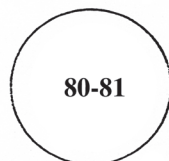
41-50

4

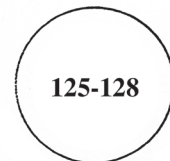
69-81

5

80-81

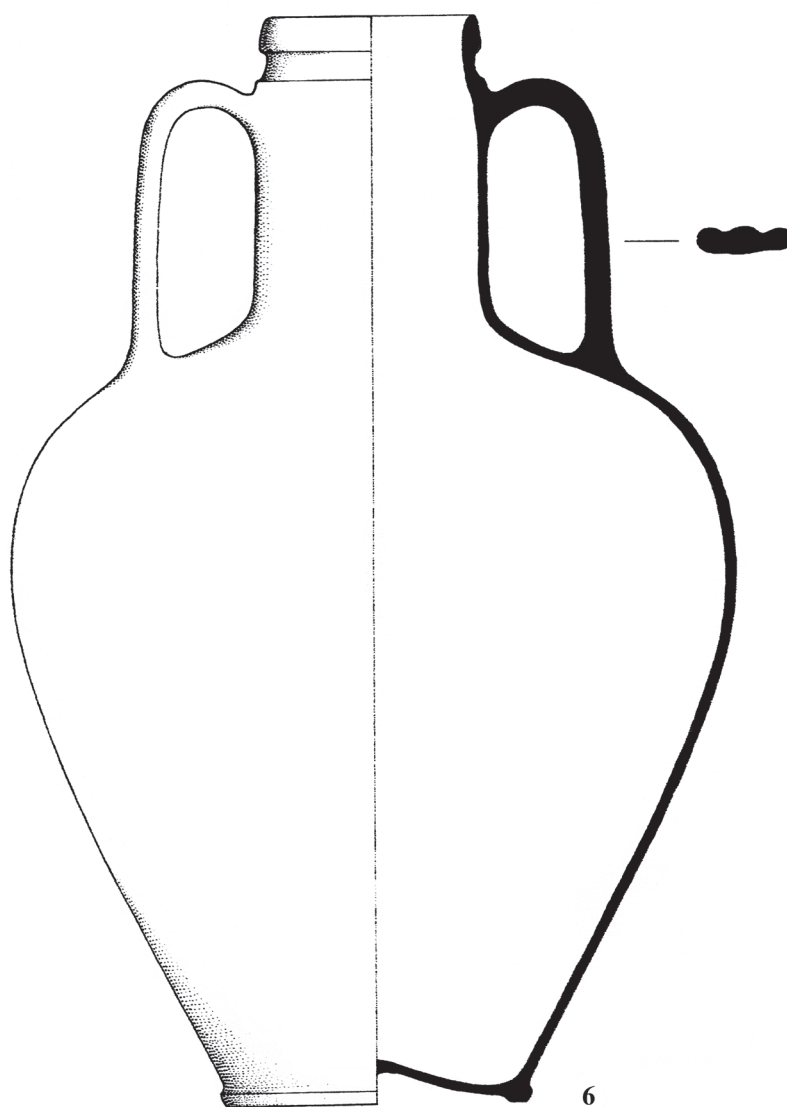
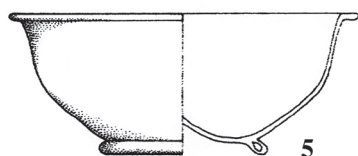
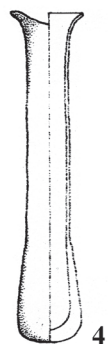
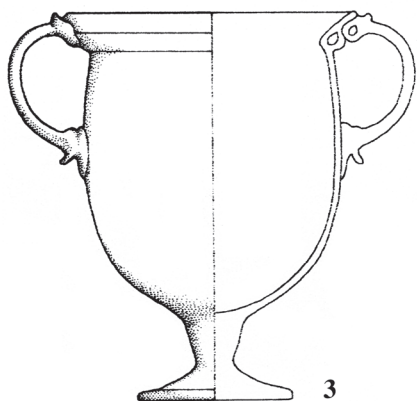
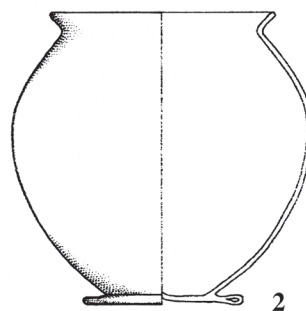
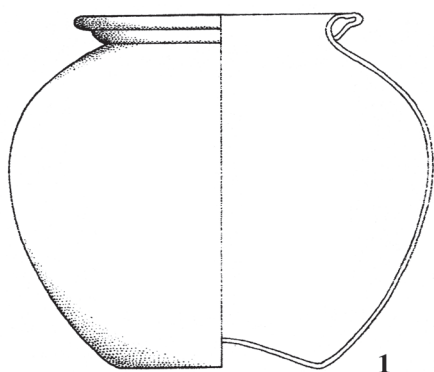
6

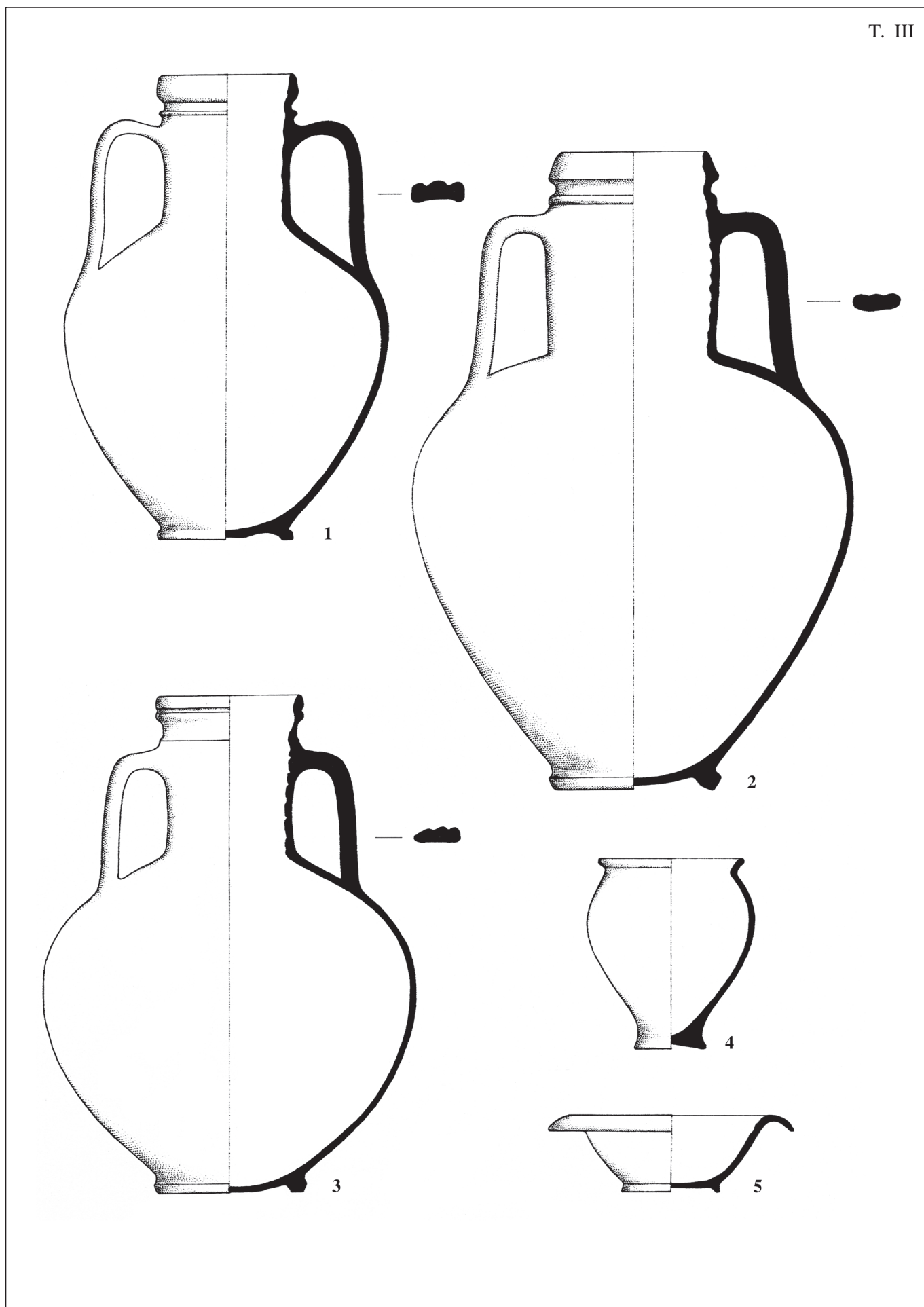

125-128

7

T. II

T. IV

